

Alicja Marciniak

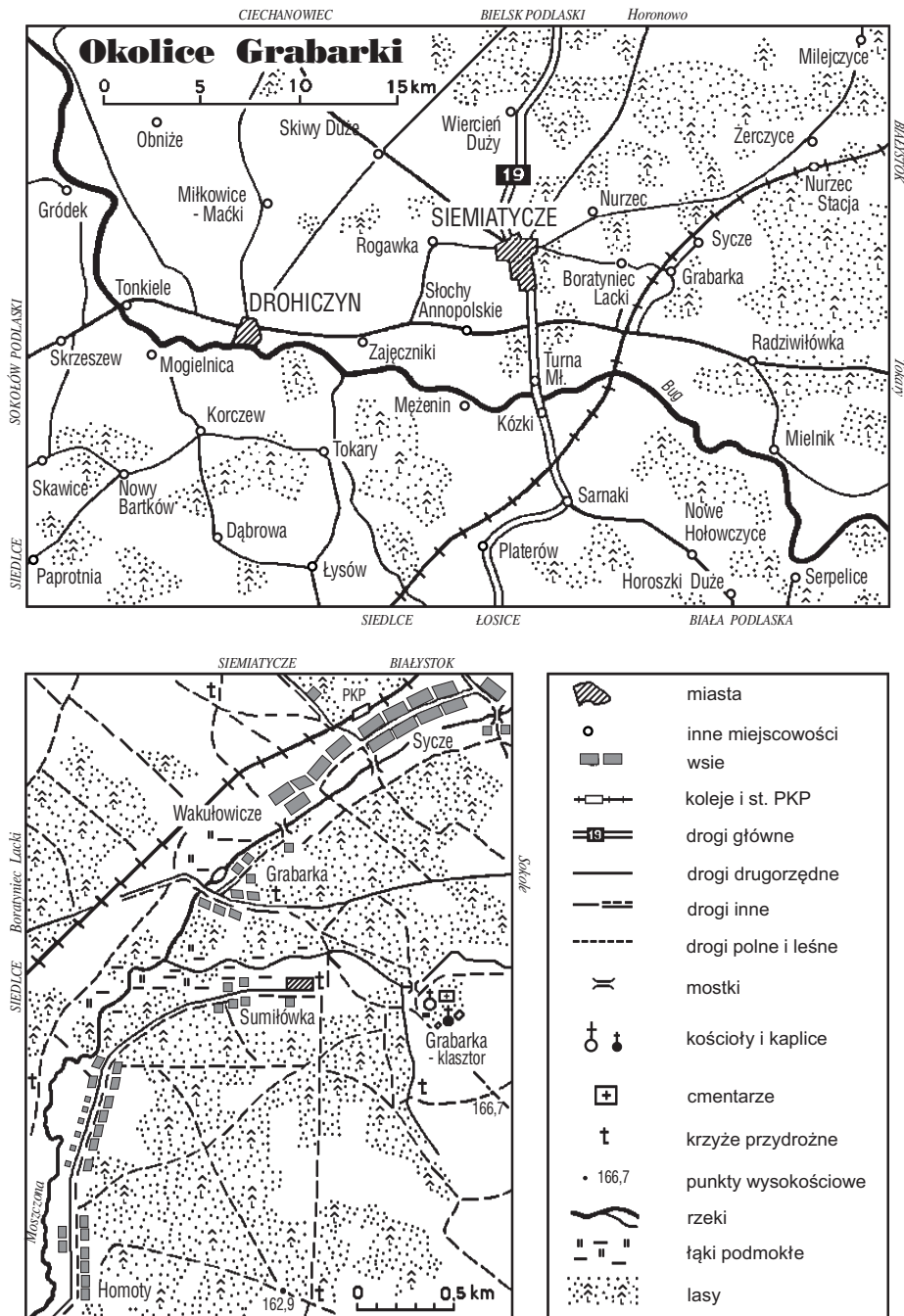
Święta Góra Grabarka

*“Cała przyroda jest objawieniem, ale góry są nim szczególnie.
Objawiają mi Boga - raz w ogniu fascynacji, raz w chmurze trwogi.
Za każdym jednak razem widzę w nich twarz Boga, który jest Ojcem.
Ojcem wszystkich i wszystkiego.
Przed wszystkim gór.”*

Nazwał przecież siebie w Starym Przymierzu “Bogiem Gór”.

Romano Cornuto

Góry od wieków są wielką tajemnicą. Z jednej strony fascynują i pociągają, z drugiej wywołują trwogę i budzą lęk (*Tremendum et Fascinosum*). Góry swoją wyjątkowością zajmowały ludzkość od wieków. Już człowiek pierwotny dostrzegł, że chmury przynoszące życiodajny deszcz najpierw pojawiają się wokół górskich szczytów, a w ich okolicy rodzą się grzmoty i błyskawice. Dlatego czcił góry jako bóstwa. Góry były dla człowieka częścią usakralizowanej przyrody i stanowiły obszar święty - *sacrum*. Czystość czyniła góry miejscem dogodnym dla obrzędów oczyszczenia. Niezliczone są symboliczne i religijne wartościowania gór. Przykładowo w religiach babilońskiej i greckiej góra była symbolem mocy, potęgi, niewzruszoności i wiecznotrwałości. Plemiona germańskie, słowiańskie czy celtyckie uważały góry za siedziby bóstw, demonów, dusz zmarłych. “Góra jest najbliższa nieba, i fakt ten nadaje jej podwójną sakralność z jednej strony góra partycypuje w przestrzennej symbolice transcendencji, a z drugiej jest ona obszarem zastrzeżonym dla hierofanii atmosferycznych i wobec tego jest siedzibą bogów”¹. Bogowie wszystkich religii mieli na górach miejsca zastrzeżone dla swojego kultu. Góry zawsze funkcjonowały w świadomości ludzi jako miejsca święte, przepojone *sacrum*. Stąd też wiele społeczności tworząc własne wizje kosmosu często w ich środku umieszczało góry mityczne. Przykładem może być góra Meru² - według mitologii hinduskiej cała ze złota i drogocennych kamieni, na swym wierzchołku mieszcząca siedziby bogów Brahmę, Wisznu i Śiwy. Ludy uralско-ałtajskie miały również własną górę centralną - Sumbur, Sumir lub Sumeru, z gwiazdą polarną na szczycie. Podobne wierzenia można spotkać u Japończyków, Finów i Irańczyków. W religii starotestamentowej oprócz ziemi, morza i praoceanu góra jest jednym z praelementów stworzenia, sferą świętą zarezerwowaną Bogu. Góry jak i cała ziemia są dziełem Boga. Na górze Horeb Pan zlecił Mojżeszowi misję przewodzenia Izraelitom. Na Synaju wśród grzmotów i błyskawic Jahwe przekazał swemu ludowi Prawo Starego Przymierza. Za czasów Dawida Bóg wybrał górę Syjon na miejsce swego przebywa-

Ryc. 1.
Okolice Góry Grabarki

nia, na niej później Salomon zbudował świątynię. W Nowym Testamencie góra to konkretny lub nieokreślony szczyt. Jest to na ogół określenie geograficzne mające też sens teologiczny i symboliczny. Góra jest zwykle miejscem modlitwy Jezusa, schronieniem przed tłumem oraz miejscem Jego doniosłych czynów. I tak aby wygłosić swoje pierwsze kazanie, Jezus wstąpił na górę³, na górze dokonał wyboru dwunastu apostołów⁴, a po cudownym rozmnożeniu chleba wstąpił „*Sam jeden na górę, żeby się modlić*”⁵.

Historia religii zna wiele świętych gór. Nie sposób w tym miejscu i nie jest też celem niniejszej pracy szersze opracowanie i rozwinięcie tego zagadnienia. Warto podkreślić, iż nie zawsze święta góra odpowiadała górze w sensie geograficznym. Często nawet niewielkie wzniesienie czy okoliczne wzgórze, zwłaszcza na obszarach równinnych, określane było i funkcjonowało w świadomości ludzi jako góra. Wystarczy wymienić Jasną Górę, Górę Borecką (Borek Stary) czy Górkę Klasztorną. Dotyczy to również Świętej Góry Grabarki (170 m n.p.m.). Położona jest ona w województwie białostockim, na południu Niziny Północnopodlaskiej na Wysoczyźnie Drohickej, 2 km na południowy wschód od wsi o tej samej nazwie⁶, między dwoma historycznymi grodami Mielnikiem i Drohiczyń. Jurysdykcyjnie Sanktuarium to należy do dekanatu siemiatyckiego Archidiecezji Warszawsko-Bielskiej Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. W jego skład wchodzi cerkiew pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego, klasztor pod wezwaniem ŚŚ. Marty i Marii (1947) wraz z cerkwią zimową pod wezwaniem Matki Boskiej Wspomożycielki i Opiekunki (1956) oraz cmentarz. Odgrywa ono znaczącą rolę w życiu ludności prawosławnej i od stuleci funkcjonuje w jej świadomości jako miejsce święte. Święta Góra Grabarka jest sercem prawosławia w Polsce i dla swoich wyznawców jest tym, czym Jasna Góra dla katolików.

Data i okoliczności powstania sanktuarium nie są dokładnie znane. Jak mówi tradycja, istnieją dwa różne podania na ten temat. Jedno związane jest z kultem cudownej ikony Spasa Izbawnika, którą w obawie przed najazdem Tatarów miano wywieźć z Mielnika (XII/XIII w.) i przechowywać na Grabarce. Brak jest jednak historycznych źródeł potwierdzających tę hipotezę, niemniej pierwsza cerkiew na Grabarce otrzymała właśnie wezwanie Przemienienia Pańskiego (Spasa Izbawnika), a święto Spasa jest do dzisiaj głównym odpustem obchodzonym w sanktuarium. Drugie podanie datuje początki ośrodka dopiero na wiek XVIII i nawiązuje do epidemii cholery, która wybuchła w Siemiatyczach w 1710 r. Wówczas pewnemu starcowi objawione było we śnie, że ratunek może znaleźć zanosząc krzyż na górę koło wsi Grabarka. Starzec opowiedział sen proboszczowi siemiatyckiej parafii (unickiej) - ks. Pawłowi Smoleńskiemu, który przyjął relację jako Bożą wskazówkę i zaprowadził ludność na wzgórze. Wśród pijących wodę ze źródła wypływającego ze wzgórza śmiertelność ustała i wszyscy chorzy powrócili do zdrowia. Ludność ocalona od śmierci i wdzięczna Bogu wybudowała w tym miejscu świątynię jako podziękowanie za otrzymane łaski. Trudno jest tu oddzielić prawdę od legendy. Faktem jest jednak, że na początku XVIII w. przez okolice Grabarki przeszła fala epidemii, faktem jest również, że najstarsze krzyże pokutne wzniesione na szczycie góry noszą napisy odwołujące

Święta Góra Grabarka - nowa cerkiew p.w. Przemienienia Pańskiego

(fot. autorka)

się do zdrowia i choroby. Pierwsza cerkiew na Grabarce prawdopodobnie została wybudowana wkrótce po 1710 r., jednak żadne informacje na jej temat nie zostały zachowane. Pierwszy dokument wspominający o kaplicy na Grabarce pochodzi dopiero z 1789 r., z akt wizytacji dekanatu drohickiego przeprowadzonej przez ks. A. Duchnowskiego i dotyczy nowo wybudowanej wówczas kaplicy. Kaplica opisana jest jako należąca do wsi Moszczona⁷. *“Kaplica drewniana niedawno wystawiona..., porządna tarciami pokryta, do której prezbiterium przystawione i kruchta, mająca w sobie okien 7 w ołów oprawnych z chorem porządnym. Intus wybielona na kruchcie, dzwonów dwa, jeden większy a drugi mniejszy. Pod tytułem Przemienienia Pańskiego. Drzwi w sobie mająca dwoje na zawiasach, wielkie drzwi z zamkiem wewnętrznym i klamką poboczną, poboczne zasuwane zasuwą drewnianą, w kruchcie drzwi trzy, także na zawiasach, dwoje z zaporami z klamką czyli zaszczepeką żelazną. Ołtarz wielki stolarskiej roboty, na którym Cymborium porządne z zameczkiem malowane, obraz św. Trójcy a na wierzchu Przemienienia Pańskiego, bocznych ołtarzów dwa, jeden Uśpienia Przenajświętszej Bogarodzicy, a drugi św. Michała, wszystkie trzy na męskach drewnianych...”*⁸. Cerkiew do czasu kasaty Kościoła unickiego w zaborze rosyjskim w 1839 r. stanowiła filię unickiej parafii w Siemiatyczach, po czym stała się własnością wyznawców

Święta Góra Grabarka - Wzgórze Sześciu Tysięcy Krzyży

(fot. autorka)

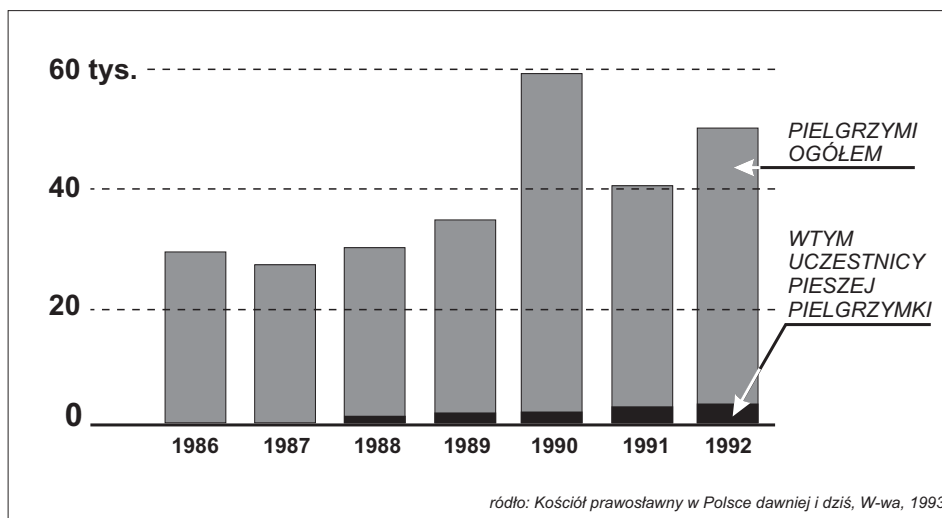
prawosławia. W XVIII w. Święta Góra Grabarka stanowiła już znane centrum kultowe, do którego schodzili się zwłaszcza w Święto Przemienienia Pańskiego wyznawcy obrządku wschodniego przynosząc ze sobą różnej wielkości krzyże wotywny, które poświęcano i wkopywano wokół świątyni.

Krzyż to religijny symbol, znak kultu. Krzyż przydrożny jest śladem ludzkiej tragedii, symbolem cierpień i męczeństwa narodu, znakiem pradawnego obyczaju, wspomnieniem dramatycznych chwil, zarazy czy wojennych nieszczęść. Krzyże stawiano w różnych miejscach, głównie przy drogach prowadzących do wsi, na końcu wsi, na cmentarzach czy przy kościółkach. Miał on chronić mieszkańców przed złymi mocami, przed chorobą i śmiercią. Krzyż jest również wyrazem wdzięczności za wyleczenie z choroby czy wybawienie z nieszczęścia. W Kościele Wschodnim krzyż posiada trzy poprzeczki. Na górnej mieścił się kiedyś wyrok Piłata „*Jezus Nazarejski Król Żydowski*”. Dolna poprzeczka to podnózek, który miał podtrzymywać nogi powieszonoego na krzyżu dla przedłużenia męki. Dolna poprzeczka jest pochylona. Podanie głosi, że w czasie śmierci Chrystusa podnózek przechylił się. Krzyż to również waga sprawiedliwości. Łotr, który ukrzyżowany był po prawej stronie Chrystusa, dostał raj, ten z lewej natomiast został potępiony. Historia Świętej Góry Grabarki i znajdującej się tam cerkwi bardzo mocno związana jest z krzyżem. W Grabarce

krzyż stał się czymś szczególnym. Święta Góra zwana jest często górą "Sześciu Tysięcy Krzyży" lub "Wzgórzem Pokutników". Według lokalnych tradycji wielkość krzyży zależała od rozmiarów cierpień i choroby osoby stawiającej go. Krzyż powinien być zrobiony z całego ściętego drzewa⁹ i jego wybór też nie mógł być przypadkowy. Nie wolno go było zrobić np. z osiki, ponieważ na tym drzewie, jak głosi tradycja, powiesił się Judasz. Wiele krzyży przewiązywanych jest kolorowymi wstążkami, które mają symbolizować nałożenie Chrystusowi wiszącemu na krzyżu przepaski na biodra przez Marię. Po roku 1839, czyli po włączeniu Kościoła Unickiego do Cerkwi prawosławnej, kaplica na Grabarce stopniowo popadała w ruinę. Prawosławie nie było jeszcze wystarczająco silne na tym terenie, a ludność unicka, nie pogodzona z likwidacją unii, przeniósła się na drugą stronę Bugu. Dopiero w latach 1884-1895 przeprowadzono gruntowny remont i rozbudowę świątyni w Grabarce.

Zarówno pierwsza, jak i druga wojna światowa nie spowodowały dewastacji cerkwi. Stało się to dopiero w 1990 r., kiedy to w wyniku podpalenia z 12 na 13 lipca zabytkowa świątynia została spalona¹⁰. Spłonął bogaty zbiór ikon - m.in. ikona Świętej Trójcy z XVII w., ołtarz Św. Trójcy pochodzący z pierwszej połowy XVIII w., dwie płaszczenice z XVIII w. z których jedna była tkana złotą i srebrną nitką oraz księgi liturgiczne. Stopiły się również dzwony. Uratowano jedynie Ewangeliarz z 1735 r., cudem również ocalała ikona Św. Mikołaja Cudotwórcy strzegąca bocznych drzwi od strony północnej. Już 17 lipca tego samego roku podjęto w Białymstoku decyzję o odbudowie. Apel w sprawie zbiórki funduszy na odbudowę cerkwi spotkał się z szerokim odzewem wspólnoty. Aktywnie włączyła się również społeczność katolicka. Pewne fundusze przeznaczył sam papież Jan Paweł II. Odbudowa cerkwi była bardzo trudnym przedsięwzięciem, gdyż nie zachowała się pełna dokumentacja obiektu. Dysponowano jedynie historycznym opisem oraz wykazem wyposażenia. Nie było żadnej dokumentacji pomiarowej, dlatego też odbudowana cerkiew nie jest wiernym "powtórzeniem" a jedynie "przybliżeniem" poprzedniej. Wygląd zewnętrzny budynku został niewiele zmieniony. Nawiązując do architektury dawnej cerkwi nowe murowane ściany wyłożono na zewnątrz drewnem. Warto wspomnieć, iż spalanie cerkwi wcale nie spowodowało osłabienia ruchu pielgrzymkowego, wręcz przeciwnie przyczyniło się do jego zwiększenia. Jeszcze tego samego roku w Święto Przemienienia Pańskiego Sanktuarium odwiedziło około 60 tys. pątników. W porównaniu z poprzednim rokiem liczba ta była dwukrotnie wyższa (1989 r. - około 30 tys.). W latach następnych udział pielgrzymów nieco się zmniejszył i obecnie utrzymuje się na poziomie 40-50 tys. osób.

Święta Góra Grabarka to największy i najważniejszy prawosławny ośrodek pielgrzymkowy w Polsce. Rangę ośrodka ogólnokrajowego, a w ostatnich latach nawet międzynarodowego, Sanktuarium osiągnęło w okresie powojennym, do czego z pewnością przyczyniła się terytorialna zmiana granic państwa w 1945 r. Kościół prawosławny utracił przeszło 90% swego stanu posiadania. Liczba wiernych spadła z ponad 3762 tys. w 1931 r. do 250 tys. w 1954 roku. Z pięciu przedwojennych diecezji w powojennych granicach naszego kraju znalazła się tylko diecezja Warszawsko-Chełmska oraz resztki diecezji Grodzieńskiej (Białostoczczyzna). W wyniku utraty dawnych

Ryc. 2.
Uczestnicy „majowej” pielgrzymki na świętą Górę Grabarkę

terenów wschodnich największe prawosławne ośrodki pielgrzymkowe znalazły się poza obszarem Polski (przede wszystkim Począjów, Krzemieniec, Horodyszcz, Żyrowice)¹¹. Z kilkunastu prawosławnych przedwojennych klasztorów w granicach Polski znalazł się tylko jeden klasztor męski w Jabłecznej. Dodatkowym czynnikiem sprzyjającym rozwojowi Grabarki było założenie tu w 1947 roku jedynego wówczas w Polsce żeńskiego klasztoru prawosławnego pod wezwaniem ŚŚ. Marty i Marii.

Święta Góra Grabarka najliczniej odwiedzana jest 19 sierpnia (6 sierpnia) w uroczystość Przemienienia Pańskiego. Pątnicy nawiedzają to miejsce również 6 listopada (24 października) - na święto Matki Bożej Pocieszycielki i Opiekunki (Radość Wszystkich Strapionych) oraz 19 stycznia (6 stycznia) na uroczystość poświęcenia wody (tzw. Jordan - na pamiątkę Chrztu Pańskiego). Grabarka to także tradycyjne miejsce spotkań młodzieży prawosławnej. Organizatorem tych pielgrzymek, które odbywają się od roku 1980, jest Koło Teologów Prawosławnych Szkół Teologicznych oraz Bractwo Młodzieży Prawosławnej. Spotkania te odbywają się w maju i mają na celu nie tylko integrację młodzieży, ale także wspólną modlitwę oraz poznanie nauki i działalności Cerkwi prawosławnej. W pierwszej „majowej” pielgrzymce uczestniczyło ok. 100 osób, trzy lata później liczba przekroczyła już 1000 pątników, a w ostatnich latach kształtuje się w granicach 3 tys. (ryc.2.)

Przez kilkanaście lat ukształtował się pewien schemat przebiegu „majowej” pielgrzymki. Rozpoczyna się ona w piątek wieczorną i poświęceniem wody przy studni, następnie kolacja i wieczorek poetycko-muzyczny przygotowywany przez młodzież z wybranego ośrodka. W piątkowy wieczór dokonuje się również uroczystego ustawienia i poświęcenia Krzyża wotywnego, po czym zostaje odprawiona panichida przy grobach zmarłych. W ten sposób zostaje podkreślona łączność świata żywych ze

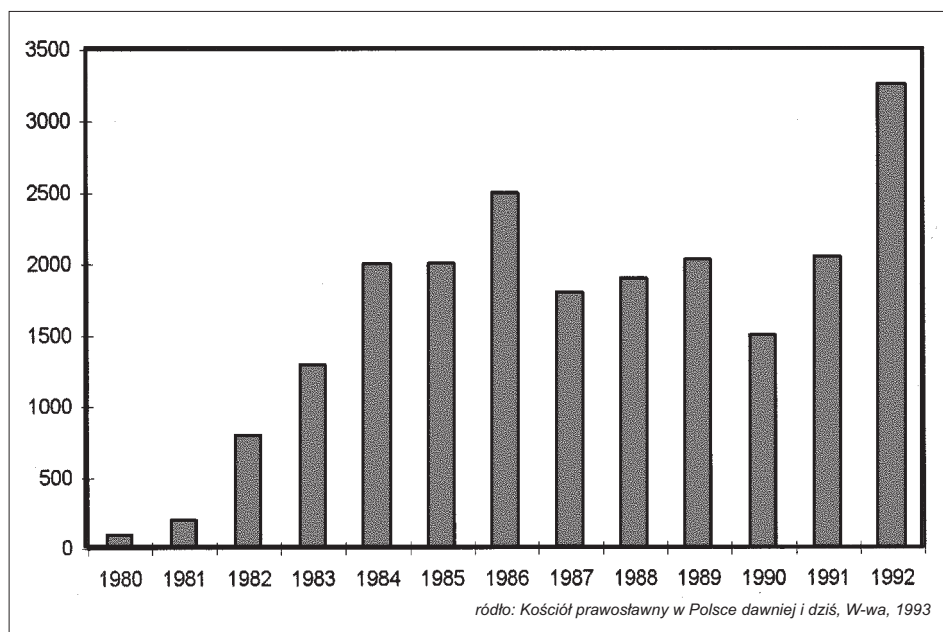

Święta Góra Grabarka - stara cerkiew p.w. Przemienienia Pańskiego

(fot. autorka)

światem zmarłych. Sobota rozpoczyna się liturgią, po której pielgrzymi zasiadają do śniadania. W dalszej części dnia jest okazja do wysłuchania referatów i uczestniczenia w grupach dyskusyjnych. Sobotni dzień kończy się wiecznią, kolacją i ogniskiem. Kulminacyjnym punktem jest niedzielna Eucharystia. Po nabożeństwie pielgrzymi spożywają obiad, a następnie udają się w drogę powrotną. Wśród młodzieży pielgrzymującej na "majowe" spotkania są również przedstawiciele prawosławia z innych krajów, m.in. z Węgier, Bułgarii, Czech, Słowacji, Francji, Anglii, Grecji, Finlandii, Rosji, Serbii, Ukrainy, a nawet z Indii i Libanu. W 1987 r. w "majowej" pielgrzymce wzięli udział przedstawiciele Światowej Rady Kościołów oraz Światowego Związku Chrześcijańskich Studentów. Coraz częściej przybywa na nie także młodzież protestancka i katolicka.

Jednak największą popularnością cieszy się Grabarka podczas obchodów Święta Przemienienia Pańskiego zwanego lokalnie Świętem Spasa lub Spasem. Święto to istniało w kalendarzu chrześcijańskim już w IV w., a dziś zaliczane jest do dwunastu najważniejszych świąt w Kościele prawosławnym. Podczas Święta Spasa Grabarka gromadziła i gromadzi wiele tysięcy wiernych. *"Tutaj to 6 sierpnia, w dzień Przemienienia Pańskiego zbiera się kilka tysięcy (do niesкольkich tysiacz) cierpiących, chorych, a także i zdrowych, nie tylko prawosławnych, ale i katolików, i wielu*

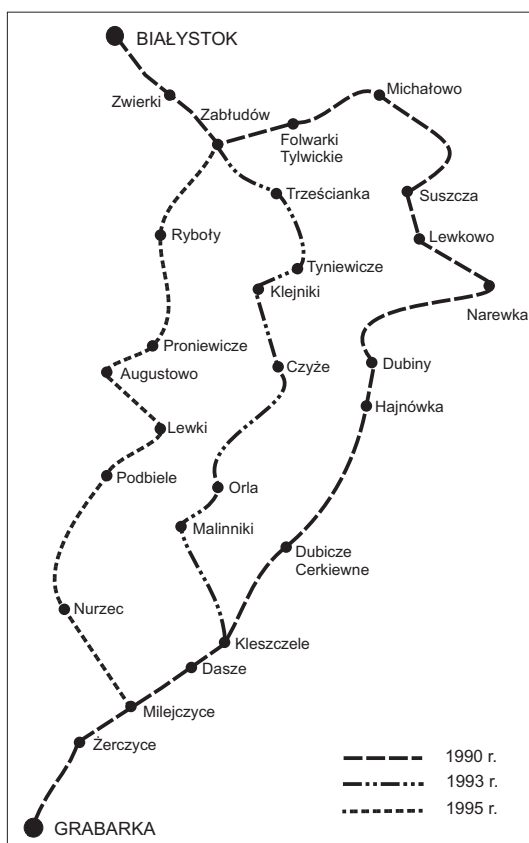

Ryc. 3.

Pielgrzymi na Świętej Górze Grabarce w odpust Przemienienia Pańskiego - 19 sierpnia.

prawdziwie i głęboko wierzących zostaje uzdrowionych, zgodnie z tym, co opowiadają ludzie (kac idiet ob etom rasskaz mież naroda)¹². Dwudniowe uroczystości rozpoczynają się w wigilię święta - 18 sierpnia. Pielgrzymi przybywają na Świętą Górę najpierw kierując się do cudownego źródła, tam piją wodę, a w strumyku przepływającym obok obmywają twarz oraz chore miejsca. Służą do tego płócienne chusteczki, uszyte lub kupione specjalnie w tym celu. Strumyk ten ma podobno nie tylko właściwości lecznicze, ale także oczyszcza z grzechów. Dlatego też pielgrzymi po obmyciu swego ciała zostawiają mokre chusteczki na brzegu strumyka, pozostawiając wraz z nimi swoje choroby i grzechy. Wielu pątników przynosi ze sobą krzyże, które po poświęceniu wbijają w ziemię lub przybijają do pni sosen. Niektórzy z pielgrzymów wchodzi na górę na kłęczkach, a przed wkopaniem krzyża obchodzą cerkiew na kolanach. Święto Spasa rozpoczyna się wieczorem o 18.00 wiecznią trwającą około dwóch godzin. Jest to nabożeństwo kończące jeden dzień i rozpoczynające drugi. Po wieczerni następuje przerwa na posiłek. Całą noc trwa spowiedź. Zgodnie z tradycją o północy na cmentarzu przy cerkwi odprawia się nabożeństwo za zmarłych zwane panichidą. O godzinie 2.00 rozpoczyna się pierwsza ranna liturgia. Uwieńczeniem święta Przemienienia Pańskiego jest uroczysta liturgia o godzinie 10.00. W czasie tego nabożeństwa święci się owoce i kłosa zboża przyniesione przez wiernych¹³. Wszystkim tym uroczystościom towarzyszy cerkiewny śpiew.

Święta Góra Grabarka przyjmuje pielgrzymów od 1710 r. - od czasu epidemii i cudownego uzdrowienia przybyłych na Świętą Górę. Przez cały wiek XVIII pielgrzy-

Ryc. 4.

Trasy pieszych pielgrzymek na świętą Górę Grabarkę

(autokary). Drugi typ to pielgrzymki piesze. Wśród pielgrzymek korzystających z autokarów są również pielgrzymki chorych (osób niepełnosprawnych, niewidomych). Z roku na rok zwiększa się ilość pielgrzymów przyjeżdżających na Grabarkę samochodami. *“Popatrzcie na te pojazdy dookoła, do niedawna nikt by się nie odważył wieźć swego krzyża. 30 kilometrów od świętej góry trzeba go było nieść na własnych ramionach. To była pokuta, teraz ułatwiają sobie życie. Ale nie wszyscy. Ja przyniosłem swój krzyż z Hajnówki, mam już 86 lat, a nie czuję zmęczenia mimo że krzyż bardzo ciężki”*¹⁶.

W 1986 r. z Zabłudowa wyruszyła pierwsza nieoficjalna piesza pielgrzymka młodzieży prawosławnej. Uczestniczyło w niej około 60 osób. Dwa lata później zorganizowana została oficjalna już pielgrzymka na Świętą Górę Grabarkę. Tym razem pielgrzymka miała swój początek w Białymstoku. Od tego czasu pielgrzymka ta corocznie w sierpniu odwiedza sanktuarium, przy czym trasy w kolejnych latach nieco się zmieniały. Dla przykładu trasa pielgrzymki w 1990 roku liczyła 145 km i prowa-

owała tu ludność obrządku greckokatolickiego dźwigając swoje krzyże, przychodząc z modlitwą, nadzieją i wdzięcznością. W okresie międzywojennym nabożeństwa na Świętej Górze Grabarce odprawiane były kilka razy w roku, przede wszystkim podczas święta Spasa. Od momentu założenia monasteru¹⁴ nabożeństwa odbywają się codziennie, a samo miejsce zostało otoczone szczególnym kultem. Od tego czasu Grabarka stała się głośna jako miejsce pielgrzymek. W ostatnich latach na sierpniowe święto coraz liczniej zaczęli przybywać wierni z Sokółki, Bielska Podlaskiego a nawet odległych krańców Polski a także z sąsiedniej Białorusi - Mińska i Grodna. W 1993 r. po raz pierwszy wyruszyła na Grabarkę piesza pielgrzymka z Jabłecznej, licząca około 70 osób. Od połowy lat osiemdziesiątych funkcjonują obok siebie dwa typy pielgrzymek na Świętą Górę Grabarkę. Pierwszy typ to zmotoryzowane pielgrzymki indywidualne (prywatne samochody, kolej¹⁵) oraz grupowe

dzona była przez: Zabłudów, Folwarki Tylwickie, Michałowo, Nową Wolę, Suszczę, Lewkowo, Nowosady, Dubiny, Hajnówkę, Dubicze Cerkiewne, Grabówkę, Kleszczce, Dasze, Milejczyce oraz Żerczyce. W 1993 roku trasa była krótsza, wynosiła 115 km i wiodła przez Zabłudów, Trześciankę, Klejniki, Czyże, Orle, Maliniki, Kleszczce, Milejczyce i Żerczyce. Wreszcie w 1995 r. pielgrzymka szła przez Zabłudów, Ryboły, Proniewiczze, Augustowo, Podbiele, Nurzec, Milejczyce i Żerczyce. Liczyła 3 tys. pielgrzymów, a długość trasy wynosiła 119 km.

Większość osób, która bierze udział w pielgrzymce, traktuje ją jako wyraz swojej wiary i możliwość obcowania z *sacrum*: *“Grabarka ma taki nieodparty urok. Człowiek przyjeżdżając tu zostawia problemy poza sobą. Tutaj wszystko jest jakby w innym wymiarze. Co roku powtarza się ten sam scenariusz i przychodzi refleksja, że to dzieje się co roku, jest więc trwałe, ponadczasowe, i mimo to, że ja już odchodzę, to przyjdą inni i będą to kontynuować”*¹⁷.

Rocznie na Świętą Górę Grabarkę przybywa około 60 tys. pątników. Porównując to z ogólną liczbą pielgrzymujących w polskim prawosławiu, która wynosi ponad 100 tys. osób, widać wyraźnie dominującą rolę i wysoką rangę omawianego ośrodka. Ożywienie ruchu pielgrzymkowego na Świętej Górze obserwuje się przede wszystkim podczas Odpustu Spasa Izbawnika w sierpniu oraz podczas majowych spotkań. W ostatnich kilkunastu latach w polskim prawosławiu nastąpiło wyraźne odnowienie tradycji pielgrzymowania widoczne zwłaszcza na Grabarce - z roku na rok wzrasta tu zarówno ilość przybywających pieszych pielgrzymek, jak i liczba ich uczestników. Miejsce to coraz liczniej nawiedza młodzież. W “majowych” spotkaniach uczestniczą często także młodzi katolicy i protestanci. Być może ekumeniczny charakter tych spotkań w przyszłości uczyni Świętą Górę Grabarkę nie tylko miejscem integrującym społeczność prawosławną, ale i wspólnotę chrześcijańską różnych wyznań.

Przypisy:

¹ M. Eliade, *Traktat o historii religii*, Łódź 1966, s.97.

² Meru - mityczna góra braminizmu, buddyźmu i hinduizmu.

³ Mt 5, 1-12.

⁴ Mk 3, 13.

⁵ Mt 14, 23.

⁶ Grabarka nazwę swą wywodzi od białoruskiego słowa “Hrabar” - co znaczy kopacz, człowiek trudniący się kopaniem studni, rowów.

⁷ Wieś Moszczona należała do parafii siemiatyckiej.

⁸ *Encyklopedia Powszechna*, Wilno 1860, t.III, s. 124.

⁹ Według tradycji krzyż symbolizuje ofiarę, a ofiara nie może być częściowa.

¹⁰ “Utrata cerkwi to jak utrata kogoś bliskiego. Pożar zauważył mąż około 23.20. Zawiadomiliśmy sąsiadów i pobiegliśmy na Świętą Górę. Gdy dotarliśmy na miejsce, cała cerkiew stała już w ogniu. Obudziliśmy mniszki i batuszkę. Siostry wezwały policję i straż. Wkrótce zjawili się jedni i drudzy. Mimo obecności 10 czy 11 wozów strażackich nic nie można było zrobić. W wyścigu z ogniem który już ogarnął całą drewnianą świątynię, ludzie nie mieli żadnych szans. Nie pozwolono nam też wejść do środka, by próbować cokolwiek uratować - groziło to utratą życia. Cerkiew płonęła do 3 nad ranem a my byliśmy bezsilnymi

świadkami tej tragedii” - relacja mieszkanki Grabarki Niny Panasiuk. A. Matreńczyk, *Wielka strata, wielkie wyznanie. O zbrodniczym podpaleniu cerkwi*, „Tygodnik Podlaski”, 1990, Warszawa, nr 7/8, s.1 i 6.

¹¹ Kościół prawosławny w Polsce dawniej i dziś, Warszawa 1993, s.135.

¹² Z., Benedyktowicz, *Przemienienie Pańskie*, „Tygodnik Powszechny” 1975, nr 34, s.3.

¹³ Jest to odpowiednik uroczystości Matki Boskiej Zielnej w Kościele rzymsko-katolickim.

¹⁴ 29 VIII 1947 roku arcybiskup białostocko-bielski powiadomił Warszawski Konsystorz Duchowny o tworzeniu żeńskiego zgromadzenia pod wezwaniem ŚŚ. Marty i Marii na Świętej Górze koło wsi Grabarka. Oficjalne otwarcie nastąpiło 25 XI 1947 r. 2 I 1948 roku Ministerstwo Administracji Publicznej wyraziło zgodę na funkcjonowanie prawosławnego żeńskiego klasztoru.

¹⁵ Pielgrzymi przybywający pociągiem wysiadają na stacji Sycze (2 km od Grabarki), skąd pieszo udają się na Świętą Górę.

¹⁶ Z. Benedyktowicz, *Symboliczne i kulturowe aspekty monastycyzmu wschodniego. Sacrum i profanum w kulturze monastycznej i w kulturze tradycyjnej*, „Sztuka Ludowa” 1983, nr 3-4, s.2.

¹⁷ A. Jabłonowski, *Źródła Dziejowe. Podlasie, cz.II*, Warszawa 1909, s.4.

Literatura:

Benedyktowicz Z., 1975

Przemienienie Pańskie, „Tygodnik Powszechny”, nr 34.

Benedyktowicz Z., 1983

Symboliczne i kulturowe aspekty monastycyzmu wschodniego. Sacrum i profanum w kulturze monastycznej i w kulturze tradycyjnej, „Sztuka Ludowa”, nr 3-4.

Bołtryk M., 1987

Wzgórze Pokutników, „Tygodnik Podlaski”, nr 3, s.4-5.

Czyrwik I., 1988

Zróżnicowanie kulturowe województwa białostockiego jako czynnik atrakcyjności turystycznej, praca magisterska, Kraków, Instytut Geografii UJ.

Czyrwik I., 1991

Zróżnicowanie etniczne, etnograficzne i religijne jako walor turystyczny województwa białostockiego, Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne, z.87.

Donimirski A., 1994

Dawne sanktuaria, Pegaz i Jagiellonia, Warszawa.

Eliade M., 1966

Traktat o historii religii, KiW, Warszawa.

Encyklopedia Powszechna, 1860

Encyklopedia Powszechna, t. III, Wilno.

Jabłonowski A., 1909

Źródła Dziejowe. Podlasie, cz.II, Warszawa.

Jackowski A., Soljan I., 1995

Pielgrzymki w polskim prawosławiu, „Turizm”, t. 5, z.2.

Kościół prawosławny w Polsce dawniej i dziś, 1993

Kościół prawosławny w Polsce dawniej i dziś, Warszawa.

Lesiecka K., 1993

Święta Góra Grabarka, praca magisterska, Kraków, Instytut Religioznawstwa UJ.

- Lurker M., 1989
Słownik Obrazów i Symboli Biblijnych, Pallottinum, Poznań.
- Margul T., 1986
Religia a przestrzeń i krajobraz, Skrypty Uczelniane UJ nr 526, Kraków.
- Matreńczyk A., 1990
Wielka strata, wielkie wyznanie. O zbrodniczym podpaleniu cerkwi na Świętej Górze Grabarce, „Tygodnik Polski”, nr 7/8, s. 1 i 6.
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, 1980
Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Pallottinum, Poznań-Warszawa.
- Radziukiewicz A., 1995
Święta Góra Grabarka, Ortharuk, Białystok.
- Rogowski R.E., 1989
Mistyka Gór, Wrocławska Księgarnia Archidiecezjalna, Wrocław.
- Skibińska L., 1988
Geografia prawosławia w Polsce, praca magisterska, Kraków, Instytut Geografii UJ.
- Skrok Z., 1986
Na Grabarce, „Spotkania z Zabytkami”, nr 4, s. 26-28.
- Stefaniuk K.E., 1984
Prawosławna Częstochowa (Grabarka), „Tygodnik Polski”, nr 45, s.3-4.
- Teofiluk J., 1990
Grabarka - Sanktuarium prawosławne, „Więź”, nr 11/12, s.241-242.

The Holy Mountain of Grabarka

(SUMMARY)

The Holy Mountain of Grabarka lies at an altitude of 170 m above sea level in the Voivodeship of Białystok (North-Eastern Poland), south of the North Podlasie Plain (Nizina Północnopodlaska) on the Drohiczyn Plateau (Wysoczyzna Drohicka), 2 km to the south-east of a village of the same name and between two historic towns, Mielnik and Drohiczyn. The Orthodox Christian shrine which is situated there belongs to the decanal jurisdiction of Siemiatycze in the Archdiocese of Warsaw and Białystok of the Polish Autocephalous Orthodox Church. The shrine consists of the Church of the Transfiguration, the Convent of St. Martha and St. Mary (1947), the Winter Church of Our Lady of Succour (1956), and a cemetery. For many centuries Grabarka has played an important role in the life of the Orthodox community as a holy place. It is the spiritual heart of Orthodoxy in Poland; for Poles who are members of the Orthodox Church it is what Częstochowa is for Polish Roman Catholics.

The history of the Holy Mountain of Grabarka and its church is linked very profoundly with the Cross, which here has a very special meaning. Hence the alternative names "Mountain of Six Thousand Crosses" or "Penitents' Mountain" which are sometimes used to refer to Grabarka. It is the largest and most important centre in Poland for Orthodox worship and pilgrimage. After the Second World War, no doubt in consequence of the territorial shift of Poland's national borders in 1945, Grabarka's reputation grew to a scale which is nationwide (or even international in the very recent years).

Grabarka receives its biggest influx of pilgrims on 19th August (according to the ordinary Gregorian calendar, viz. 6th August of the Julian calendar used in the Orthodox Church), the Feast of the Transfiguration. Two other times in the year when crowds of pilgrims visit Grabarka are for 6th November (24th October), the Feast of Our Lady of Succour, and 19th January (6th January), the Feast of the Blessing of the Water (the Feast of the Jordan, to commemorate Christ's Baptism). Grabarka is also a traditional venue for Orthodox youth meetings.

Annually Grabarka is visited by about 60 thousand pilgrims. Its pre-eminence is thus quite distinct when this figure is compared with the total numbers for Orthodox Christian pilgrims in Poland, which are in excess of 100 thousand. For the best part of the last two decades there has been a marked tendency for revival in the Orthodox tradition for pilgrimage, which has been particularly clear at Grabarka, where from year to year there has been an increasing volume in numbers both of pilgrims and of pilgrimage groups. More and more young people are coming to Grabarka. The youth meetings held in May are being attended by young Roman Catholics and Protestants as well. Perhaps the ecumenical character of these events will one day make the Holy Mountain of Grabarka into a place that brings together not only the Orthodox, but also the Christian community composed of many denominations.